

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ОБОРОНИ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

А.Ю. Мельничук, аспірант*,

Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління

E-mail: nniesco@ukr.net

Досліджено зміни кількісного і якісного стану землекористування оборони в період з 1990 р. по 2016 р. В результаті чого стало відомо, що з 1990 р. зменшилася загальна площа земель оборони на 59,7%, а з 2010 р. по 2016 р. на 0,4%. Землі Міністерства оборони в складі категорії земель оборони складають – 339,8 тис. га або 84,9% від загальної площі, Міністерство внутрішніх справ – 11,8 тис. га або 2,9%, Національна гвардія – 10,0 тис. га або 2,5%, Державний комітет у справах охорони державного кордону – 6,8 тис. га або 1,7%, Товариство сприяння обороні України – 3,1 тис. га або 0,8%, інші військові формування – 10,7 тис. га або 2,7%. Встановлено, що зміни, які пройшли в землекористуванні оборони, на рівень екологічної, економічної та соціальної його безпеки суттєво не вплинули, і відповідно це питання потребує подальших більш глибоких досліджень.

Ключові слова: *землекористування оборони, землі оборони, земельні відносини, функціональне використання земель.*

Постановка проблеми.

Відповідно до Земельного кодексу України (2001), земельний фонд поділяється на дев'ять категорій: землі житлової та громадської забудови, землі сільськогосподарського призначення, землі промисловості, тран-

спорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення, землі природоохоронного призначення, землі рекреаційного призначення, землі оздоровчого призначення, землі історико-культурного призначення, землі лісгосподарського призначення і землі водного фонду [1]. Кожна

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН, Третяк А.М..

з категорій земель має свої резерви. Ці категорії та численні підкатегорії створюють підставу для визначення прав і обов'язків, структури землекористування й управління земельними ресурсами, статистичної звітності й розподілу адміністративних обов'язків між державними органами й органами місцевого самоврядування.

Метою статті є висвітлення кількісних та якісних змін у землекористуванні оборони в період з 1990 р. по 2016 р.

Результати досліджень.

Згідно даних державного земельного кадастру (форма 6-зем) станом на 2016 рік [2] землі оборони складають 400,3 тис. га (табл. 1) або 0,7% від території держави. Як показує аналіз даних (табл. 1) з 1990 р. пройшло зменшення загальної площі земель оборони на 59,7%, а з 2010 р. по 2016 р. на 0,4%. Землі Міністерства оборони в складі категорії земель оборони складають – 339,8 тис. га або 84,9% від загальної площі (табл. 2), Міністерство внутрішніх справ – 11,8 тис. га або 2,9%, Національна гвардія – 10,0 тис. га або 2,5%, Державний комітет у справах охорони державного кордону – 6,8 тис. га або 1,7%, Товариство сприяння обороні України – 3,1 тис. га або 0,8%, інші військові формування – 10,7 тис. га або 2,7%.

В землекористуванні оборони пройшли певні зміни після окупації АР Крим Росією. Зокрема, площа земель оборони зменшилася на 1,8 тис. га або на 0,4% (табл. 3). В складі землекористування оборони питома вага забудованих земель коливається від 0,7 до 28,7 відсотки.

Як показує статистика, законодавство України визначає землі оборони через

їх склад, при цьому виходячи фактично із суб'єктного складу відносин із використання земель (що, на наш погляд, не узгоджується із положеннями про поділ земель на категорії «за основним цільовим призначенням» ст. 19 ЗКУ).

За дослідженнями А.М. Третьяка [3] земля є, по-перше, предметом інтересу всіх без винятку категорій, груп і прошарків населення; це складний момент загальнонаціональних, групових (відомчих, територіальних) та індивідуальних (приватних) взаємних претензій. Відповідно формування та функціонування землекористування у сфері оборони має всезагальний універсальний багатосуб'єктний, багатомірний і багаторівневий характер. По-друге, земля як економічна категорія бере участь у відтворювальному процесі й у сферах розподілу, обміну та споживання. Так, через механізм оподаткування землекористування реалізують суспільні функції перерозподілу земельної ренти. Землекористування, як економічна категорія визначається характером суспільного виробництва, конкретним соціальним типом господарства, у якому функціонує земля як засіб виробництва. Інструментом для правильного розуміння економічної суті землекористування у сфері оборони є характер інтересів як об'єктивного (суспільного) і суб'єктивного (особистого споживання).

Характеристика розподілу земель оборони за функціональним та дозволенням їх використання у період з 2001 по 2016 роки наведена в таблиці 4. Як показують дані таблиці, питома вага земельних ресурсів за функціональним використанням земельного фонду в межах категорії оборони – це лісовкриті площі 36,1%, забудовані землі 32,9%, сільськогосподарські землі 14,1%, під болотами та водою 12,8%.

Тенденції розподілу земель по категоріях в період 1990 – 2016** роки

№ п/п	Категорії земель, груп землевласників та землекористувачів	Роки, тис. га					2010 до 2016 (+;-)		1990 до 2016 (+;-)	
		1990	2000	2010	2016	в % 2016 р.	тис. га	%	тис. га	%
1	Землі сільськогосподарського призначення	47294,0	40763,8	37561,1	36702,4	60,8	-858,7	-2,3	-10591,6	-22,4
2	Землі житлової та громадської забудови	1928,3	723,5	1606,1	1990,1	3,3	384,0	23,9	61,8	3,2
3	Промислові та інші підприємства	408,6	303,4	585,7	539,8	0,9	-45,9	-7,8	131,2	32,1
4	Підприємства та організації транспорту, зв'язку	585,6	493,3	644,0	643,5	1,1	-0,5	-0,1	57,9	9,9
5	Частини, підприємства, організації, установи оборони	992,1	451,2	402,1	400,3	0,7	-1,8	-0,4	-591,8	-59,7
6	Організації, підприємства і установи природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення	204,7	414,1	480,5	513,7	0,9	33,2	6,9	309,0	151,0
7	Землі лісового господарського призначення	6591,9	8173,5	8588,8	8653,7	14,3	64,9	0,8	2061,8	31,3
8	Землі водного фонду	296,4	456	260,9	255,8	0,4	-5,1	-2,0	-40,6	-13,7
9	Із всіх категорій землі запасу	2053,4	8576,0	10652,0	10738,9	17,8	86,9	0,8	8685,5	423,0
10	Землі іншого призначення	-	-	108,9						
	Разом земель	60355,0	60354,8	60354,8	60354,8	-	-	-	-	-

* Розроблено за даними державного земельного кадастру (форма 6-зем) станом на 01.01.2016р.

** В послідуючі роки статистична інформація відсутня у зв'язку із зміною форм статистики

Характеристика землекористування оборони станом на 2016 р.

Види використання земель	Площа.	
	тис. га	%
1	2	3
Міністерства оборони	339,8	84,9
Міністерства внутрішніх справ	11,8	2,9
Національної гвардії	10,0	2,5
Державний комітет у справах охорони державного кордону	6,8	1,7
Товариства сприяння обороні України	3,1	0,8
Іноземні військові формування	18,2**	4,5
Інші військові формування	10,7	2,7
Всього, тис. га	400,3	100,0

* Розроблено за даними державного земельного кадастру (форма 6-зем) станом на 01.01.2016р.

3. Землі оборони в розрізі регіонів України станом на 01.01.2016 р., (тис. га)

Назва адміністративно-територіальних одиниць	Всього земель,		з них забудовані землі	
	тис. га	в %	тис. га	в %
Вінницька	6,0	1,7	1,9	1,7
Волинська	7,8	2,2	1,5	1,4
Дніпропетровська	18,3	5,1	4,1	3,7
Донецька	1,9	0,5	1,8	1,6
Житомирська	33,4	9,2	4,5	4,1
Закарпатська	9,6	2,7	1,7	1,6
Запорізька	2,9	0,8	2,1	1,9
Івано-Франківська	4,2	1,2	1,3	1,2
Київська	25,3	7,0	4,0	3,6
Кіровоградська	6,8	1,9	2,9	2,6
Луганська	1,3	0,4	1,1	1,0
Львівська	61,6	17,0	5,2	4,7
Миколаївська	41,7	11,5	28,7	26,2
Одеська	14,9	4,1	10,0	9,1
Полтавська	3,3	0,9	3,3	3,0
Рівненська	33,0	9,1	1,7	1,6
Сумська	3,3	0,9	0,8	0,7
Тернопільська	1,1	0,3	0,7	0,6
Харківська	15,0	4,1	5,6	5,1
Херсонська	5,8	1,6	5,6	5,1
Хмельницька	7,1	2,0	4,2	3,8
Черкаська	7,5	2,1	1,4	1,3
Чернівецька	1,1	0,3	1,0	0,9
Чернігівська	47,8	13,2	13,4	12,2
м. Київ	1,5	0,4	1,1	1,0
Україна	362,2	100,0	109,6	100,0

4. Тенденції розподілу земель оборони за їх функціональним використанням.

Види функціонального використання	роки			+, - в % 2001 р до 2016
	2001	2016		
	площа, тис. га		в %	
Сільськогосподарські землі	457,1	56,6	14,1	-87,6
Сільськогосподарські угіддя	61,9	56,0	14,0	-9,5
у т.ч.: рілля	17,7	1,9	0,5	-89,3
багаторічні насадження	0,2	0,1	0,0	-50,0
сінокоси і пасовища	43,7	34,6	8,6	-20,8
Під господарськими дворами, шляхами і прогонами	*	0,6	0,1	
Ліси	138,4	144,6	36,1	4,5
у т.ч.: лісові землі	134,7	141,1	35,2	4,8
чагарники	3,7	3,5	0,9	-5,4
із усіх лісових земель: для виробництва деревини	*	55,5	13,9	
для захисної, природоохоронної та біологічної мети	*	53,2	13,3	
Забудовані землі	168,9	131,5	32,9	-22,1
у т.ч.: житлова	2,5	1,5	0,4	-40,0
промислова	6,2	4,2	1,0	-32,3
відкриті розробки	*	0,4	0,1	
громадського призначення	*	111,1	27,8	
змішаного використання	*	1,8	0,4	
транспорту, зв'язку і технічної інфраструктури	12,5	12,3	3,1	-1,6
для відпочинку	0,5	0,4	0,1	-20,0
Болота	4,1	48,7	12,2	1087,8
Вода	2,9	2,6	0,6	-10,3
Відкриті землі без рослинного або з незначним рослинним покривом	80,6	12,9	3,2	-84,0
Разом земель	457,1	400,3	100,0	-12,4

* Розроблено автором за даними державного земельного кадастру (форма 6-зем)

За цей період із 2001 р. по 2016 р. у розподілі земельних ресурсів за функціональним їх використанням відбулися суттєві зміни. Зокрема, відбулося суттєве зменшення площі сільськогосподарських земель (87,6%) в результаті передачі підсобних сільськогосподарських підприємств Міністерству аграрної політики та продовольства також забудованих земель (22,1%), особливо житлової забудови територіальним громадам.

Разом з тим, є тривожним той факт, що із земель лісового фонду та громад-

ського призначення не виділені землі військових полігонів та військових частин, адже це землекористування з особливим режимом, яке, як режимоутворюючі об'єкти, потребує встановлення охоронних зон. Вказане має суттєвий вплив на екологічну, економічну та соціальну безпеку життєдіяльності населення країни. Наприклад, в табл. 5 приведена оцінка тенденцій розподілу земель оборони за їх екологічною спрямованістю в період із 01.01.2001 по 01.01.2016 роки, яка показує, що хоча і відбувся значний перерозподіл

5. Оцінка тенденцій розподілу земель оборони за їх екологічною спрямованістю за період із 01.01.2001 по 01.01.2016 роки

Види використання земель за їх екологічною спрямованістю	Станом на 01.01.2001		Станом на 01.01.2016		+,- 2001 до 2016 в %	Коефіцієнт екологічного впливу угіддя на прилеглі землі
	тис. га	%	тис. га	%		
Забудовані землі	168,9	37,0	131,5	32,9	-22,1	1,27
Орні землі	17,7	3,9	1,9	0,5	-89,3	0,87
Багаторічні насадження	0,2	0,0	0,1	0,02	-50,0	1,47
Сінокоси і пасовища	43,7	9,6	34,6	8,6	-20,8	1,71
Ліси і чагарники	138,4	30,3	144,6	36,1	4,5	2,29
Під водою і болота	7	1,5	51,3	12,8	632,9	2,93
Відкриті землі без рослинного або з незначним рослинним покривом	80,6	17,6	12,9	3,2	-84,0	1,27
Разом	457,1	100,0	400,3	100,0	-12,4	

Джерело: розраховано за даними форми 6-зем Держгеокадастру за відповідний рік та [4].

земель за екологічною спрямованістю проте це не вплинуло суттєво на екологічну безпеку землекористування.

Як свідчить величина коефіцієнта екологічного впливу угідь на прилеглі землі, найпозитивніший вплив мають землі під водою і болота ($K_e = 2,93$) та ліси і чагарники ($K_e = 2,29$). Найнегативніший вплив на екологічний стан землекористування мають орні землі ($K_e = 0,87$).

Висновки.

За роки незалежності України пройшли суттєві зміни у землекористуванні оборони. Зокрема, його площа зменшилася з 1990 р. на 591,8 тис. га або 59,7%, та з 2010 р. по 2016 р. на 1,8 тис. га або 0,4%. Землі Міністерства оборони в складі категорії земель оборони складають – 339,8 тис. га або 84,9% від загальної площі, Міністерства внутрішніх справ – 11,8 тис. га або 2,9%, Національної гвардії – 10,0 тис. га або 2,5%, Державного комітету у справах охорони державного кордону – 6,8

тис. га або 1,7%, Товариства сприяння обороні України – 3,1 тис. га або 0,8%, інші військові формування – 10,7 тис. га або 2,7%. Характеристика розподілу земель оборони за функціональним використанням показує, що їх питома вага – це лісовкриті площі 36,1%, забудовані землі 32,9%, сільськогосподарські землі 14,1%, під болотами та водою 12,8%. Щодо оцінки змін, які пройшли в землекористуванні оборони, на рівень екологічної, економічної та соціальної його безпеки, а відповідно і безпеки життєдіяльності населення країни, то це питання потребує подальших більш глибоких досліджень.

Список використаних джерел.

1. Дорош Й.М., Дорош О.С. Державні стандарти, норми і правила як механізм формування інституціонального середовища територіального планування землекористування. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2015. № 2/3. С. 3–12.
2. Закон України «Про державну експертизу землепорядної документації» від

- 17.06.2004 року № 1808-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1808-15>.
3. Закон України «Про Державний земельний кадастр» від 07.07.2011 року № 3613-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#n369>.
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27.
5. Наказ Державного комітету із земельних ресурсів «Про затвердження Інструкції про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками» від 18.05.2010 року № 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0391-10>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»» від 10 вересня 2003 р. № 1440. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/lawsshow1440-2003-%D0%BF>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національного стандарту № 2 «Оцінка нерухомого майна»» від 28 жовтня 2004 р. № 1442. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/lawsshow1442-2004-%D0%BF>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення інвентаризації земель та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 5 червня 2019 р. № 476. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового договору про розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки» від 4 березня 2004 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2004-%D0%BF>.
10. Третяк А.М., Другак В.М., Колганова І.Г. Стандартизація та нормування у землеустрої : навч. посіб. К.: «Агроосвіта», 2013. – 224 с.
11. Третяк А.М., Мартин А.Г., Дорош Й.М. Стандартизація погодження документації із землеустрою: вимоги до процедури

та змісту висновків. Землевпорядний вісник. 2008. № 3. С. 25–30.

References:

1. Dorosh Y.M., Dorosh O.S. (2015) Derzhavni standarty, normy i pravyla yak mekhanizm formuvannia instytutsionalnoho sere-dovyshche terytorialnoho planuvannia zem-lekorystuvannia [State standards, rules and regulations as a mechanism for shaping the institutional environment of land use terri-torial planning]. Land management, cadas-tre and land monitoring, 2/3, 3–12.
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004). The Law of Ukraine “On State Examination of Land Man-agement Documentation”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1808-15>.
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001). The Law of Ukraine “On the State Land Cadas-tre”. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#n369>.
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine “Land Code of Ukraine”, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 3-4, 27.
5. State Committee for Land Resources (2010) Order of the State Committee for Land Re-sources “On approval of the Instruction on the establishment (restoration) of land boundaries in kind (on the ground) and their fixing with boundary marks”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0391-10>.
6. Cabinet of Ministers of Ukraine (2003), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1440 «On Approval of Nation-al Standard No. 1” General Principles of Property and Property Rights Valuation»». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/lawss-how1440-2003-%D0%BF>.
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1442 «On Approval of the Na-tional Standard No. 2 “Valuation of Real Estate»». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/lawsshow1442-2004-%D0%BF>.

8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 476 «On Approving the Procedure for Land Inventory and Recognition of Some Decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/476-2019-%D0%BF>.
9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 266 «On Approval of the Model Agreement on the Development of the Land Management Project for Land Allocation». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2004-%D0%BF>.
10. Tretiak A.M., Druhak V.M., Kolhanova I.H. (2013) Standartyzatsiia ta normuvannia u zemleustroi: navch. posib [Standardization and Rationing in Land Management: Tutorial tool]. Kyiv: Agroosvita, 233.
11. Tretiak A.M., Martyn A.H., Dorosh Y.M. (2008) Standartyzatsiia pohodzhennia dokumentatsii iz zemleustroi: vymohy do protsedury ta zmistu vysnovkiv [Standardization of harmonization of land management documentation: requirements for procedure and content of conclusions]. Land management newsletter, 3, 25–30.

Melnichuk A.

CHANGES IN USE LAND OF DEFENSE IN THE PROCESS OF LAND REFORM IN UKRAINE

<https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.02.11>

Abstract. *The changes in the quantitative and qualitative state of use of defense lands in the period from 1990 to 2016 were researched.*

As a result, it became known that since 1990 the total area of defense lands has decreased by 59.7%, and from 2010 to 2016 by 0.4%.

The lands of the Ministry of Defense in the category of defense lands constitute 339.8 thousand hectares or 84.9% of the total area, the Ministry of Internal Affairs - 11.8 thousand hect-

ares or 2.9%, the National Guard - 10.0 thousand hectares or 2.5%, the State Committee for the Protection of the State Border of 6.8 thousand hectares or 1.7%, the Society for the Defense of Ukraine - 3.1 thousand hectares or 0.8%, other military formations - 10.7 thousand hectares or 2.7%. It has been established that the changes that took place in the land use of defense did not significantly affect the level of its environmental, economic and social security, and accordingly this issue requires further deeper research

Keywords. *Land use of defense, land of defense, land and property relations.*

Мельничук А.Ю.

ТЕНДЕНЦИИ ИЗМЕНЕНИЯ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ ОБОРОНЫ В ПРОЦЕССЕ ПРОВЕДЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНОЙ РЕФОРМЫ В УКРАИНЕ

<https://doi.org/10.31548/zemleustriy2019.02.11>

Аннотация. *Исследованы изменения количественного и качественного состояния землепользования обороны в течение 1990-2016 гг. В результате чего стало известно, что с 1990 г. Уменьшилась общая площадь земель обороны на 59,7%, а с 2010 г. по 2016 на 0,4 %. Земли Министерства обороны в составе категории земель обороны составляют - 339,8 тыс. га или 84,9% от общей площади, Министерство внутренних дел - 11,8 тыс. га или 2,9%, Национальная гвардия - 10 тыс. га или 2,5%, Государственный комитет по делам охраны государственной границы - 6,8 тыс. га или 1,7%, Общество содействия обороне Украины - 3,1 тыс. га или 0,8%, другие военные формирования - 10,7 тыс. га или 2,7%. Установлено, что изменения, которые прошли в землепользовании обороны, на уровень экологической, экономической и социальной его безопасности существенно не повлияли, и соответственно этот вопрос требует дальнейших более глубоких исследований.*

Ключевые слова. *Землепользования обороны, земли обороны, земельные отношения,*